

ZONGULDAK

üzere toplam 1412 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı elli sekizdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cuinet, IV, 420-498; Ahmet Naim, *Zonguldak Havzası Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar*, İstanbul 1934; Ahmet Ali Özeken, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerine Bir Deneme 1848-1940*, İstanbul 1944, s. 15; E. Winkler, *Die Wirtschaft von Zonguldak Türkei*, Viena 1961; Ali Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, İstanbul 1971, s. 105-112, 131-134; Melahat Türk – Rasim Türk, *Karacelmaz İlkesi Zonguldak*, [baskı yeri yok] 1976; Metin Tuncel, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 343-344; Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Zonguldak ve Havalisi*, Ankara 1992; a.m.f., "Emperyalizm ve Zonguldak Kömür Havzası", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 4, Ankara 1993, s. 309-329; Bahri Savaşkan, *Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi: 1829-1989*, Zonguldak 1993; Ayşe Arzu Hamzaoğlu, *Zonguldak Şehir Coğrafyası* (doktora tezi, 2003), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; D. Quataert, *Miners and the State in the Ottoman Empire: The Zonguldak Coalfield, 1822-1920*, New York 2006; Serpil Menteşe, *Zonguldak'ta Hava Kirliliği ve Solunum Yolu Hastalıkları İlişkisi* (yüksek lisans tezi, 2011), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 6, 44; Mecdi Emiroğlu, "Zonguldak ve Batı Karadeniz Bölümünde Nüfus Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 22-23, Ankara 1963-64, s. 149-167; Süreyya Aytaç, "Zonguldak'ta Kent Sorunları ve Teknik Elemanların Çözüm İçin Katkıları", *Mimarlık*, XV/150, İstanbul 1977, s. 30-34; "Zonguldak Planlama ve Kent Sorunları Üzerine Tartışma", a.e., s. 35-43; Suraiya Faroqi, "Zonguldak", *EP* (Fr.), XI, 588-590.

METİN TUNCEL

ZOOLOJİ

(bk. HAYVAN).

ZÜEMER GAZVESİ

(غزوة ذي أمر)

Hiz. Peygamber'in Gatafân kabilesinin Muhârib ve Sa'lebe kolları üzerine düzenlediği, Gatafân Gazvesi adıyla da bilinen sefer (3/624)

(bk. GATAFÂN).

ZUHRUF SÛRESİ

(سورة الزخرف)

Kur'an-ı Kerim'in kırk üçüncü sûresi.

Mekke döneminde Şûrâ sûresinden sonra nâzil olmuş, adını 35. âyetinde geçen "zuh-ruf" (altın ve mücevher) kelimesinden almıştır. Hâ-mîm harfleriyle başlayan (havâ-mîm) yedi sûrenin dördüncüsüdür. Seksen

dokuz âyet olup fâsılası bir âyetinde "ن", on âyetinde "م", diğerlerinde "ن" harfidir. Mekke döneminin ikinci yarısında indiği tahmin edilen Zuhruf sûresinin muhtevasını üç bölüm halinde incelemek mümkündür. Sûrenin baş tarafında Kur'an'ın vahiy ürünü olduğu, fakat haddi aşan inkârcıların bunu kabul etmek istemedikleri ve önceki peygamberler döneminde benzer davranışlarda bulunanların helâk edildiği ifade edilir (âyet: 1-8). Allah'ın varlığını ve birliğini konu edinen birinci bölümde kâinatı yaratan ve dünyayı insan hayatı için elverişli kılan Allah'ın varlığının aslında inkârcılar tarafından bilindiği belirtilir. Ancak inkârcılar, kız babası olmayı kendileri için bir aşağılanma sebebi kabul ettikleri halde dişi olarak niteledikleri meleklerle kutsiyet atfedip onlara tapınmışlar, bunu Allah'ın dilemesi dışında gerçekleştiremeyeceklerini ileri sürmüşler ve bu ibadet türünü atalarından devraldıklarını iddia etmişlerdir. Daha sonra geçmiş peygamberlerin hitap ettiği zümreler içinde atalar kültüne sarılanların bulunduğu, fakat bunların helâk edildiği bildirilmektedir. Hz. İbrâhim'in ise, babasının da bağlı olduğu puta tapıcılıktan ayrılıp tevhid anlayışını sonraki nesillere miras bıraktığı beyan edilmektedir (âyet: 9-28).

Zuhruf sûresinin ilk âyetleri

İkinci bölümde Mekke müşriklerine işaret edilerek kendilerine Kur'an ve onu açıklayan Allah'ın elçisi gelince Kur'an'ın etkili bir büyüden ibaret olduğunu ileri sürdükleri, Kur'an'ın Mekke veya Medine halından servet ve sosyal mevki sahibi büyük bir zata gelmesinin gerektiğini söyledikleri belirtilir. Ardından serveti bölüştürmenin Allah'ın iradesi ve kudretinin çerçevesine girdiği ifade edilir; insanlara güzel evlerin, altın ve mücevherlerin verilmesi halinde onların dünya zenginliğine aldanıp küfür ve inkâr yoluna sapacakları ve hep birlikte âhiret azabına mâruz kalacakları anlatılır. Daha sonra Resûlullah'a mânevî açıdan sağır olanlara sesini duyuramayacağı, körlere ve hak yoldan büsbütün sapanlara gerçeği gösteremeyeceği bildirilir. Kur'an'ın hem kendisi hem de iman edenler için öğüt ve şeref vesilesi olduğu belirtilir (Mâtürîdî, XIII, 252). Hz. Mûsâ'nın, iktidar ve debdebese ile aldandığı büyüklük taslayan Firavun'a mücadelelerine temas edilir, Firavun ve taraftarlarının sonradan gelenlere ibret olacak şekilde helâk edildiği haber verilir. Asr-ı saâdet'teki müşriklerin hristiyanların taptığı İsa ile kendilerinin taptığı putlar arasında mukayesesine cevap verildikten sonra (a.g.e., XIII, 261-264) İsa'nın tebliğine kısaca değinilir ve onun hakkında yanlış yola sapanlara elem verici azabın uygulanacağı bildirilir (âyet: 29-65).

Sûrenin âhiret hayatına dair üçüncü bölümü kıyamet gününün ansızın vuku bulacağına haber verilmesiyle başlar. Allah'ın âyetlerine iman edip emirlerine uyanların korkmayacakları ve üzülmeyecekleri belirtilir ve cennet nimetlerine kısaca temas edilir. "Mücrim" diye nitelendirilen inkârcıların ebediyen cehennemde kalacakları, bunun bir zulüm değil dünyadaki davranışlarının neticesi olduğu ve şiddetli azap yüzünden hayatlarına son verilmesi yolundaki arzularının da yerine getirilmeyeceği beyan edilir (âyet: 66-80). Son yedi âyet, sûrenin baş tarafında değinilen Allah'ın varlığı ve birliği konularını pekiştiren beyanlar içerir. Son iki âyetinde Resûl-i Ekrem'in müşriklerin iman etmeyeşine yönelik rab-bine olan şikâyeti ve Cenâb-ı Hakk'ın şu anda onlara karşı sert davranmayıp kendilerine selâmet dilemesine dair sözleri anlatılır; çünkü onlar şu anda görmedikleri bazı gerçekleri ileride göreceklerdir.

Zuhruf sûresinin de aralarında bulunduğu otuz kadar sûrenin (mesânî) Hiz. Peygamber'e İncil yerine verildiğini bildiren hadisin sahih olduğu tesbit edilmiştir (Müşned, IV, 107; İbrâhim Ali, s. 224-227, 301).

Bazı tefsir kitaplarında görülen (Zemahşerî, V, 461; Beyzâvî, IV, 116), “Zuhurf sûresini okuyan kimsede kıyamet gününde kendilerine, ‘Ey kullarım! Artık şimdi sizin için korku söz konusu değildir ve siz üzülecek değilsiniz, hesaba çekilmeden cennete girin!’ şeklinde hitap edilecek kimseler içinde yer alır” meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zemahşerî, I, 684, dipnotu 346; Trablusî, II, 721).

Ali Muhammed Hamîd Hammâd, *el-Esrârü'l-belâğîyye fi sûretî'z-Zuhurf* adıyla yüksek lisans çalışması yapmıştır (Ezher külliyyetü'l-lugatî'l-Arabiyye, 1993). Ahmed Hasan Ferhât, “Te’vîlû âyeti'z-Zuhurf ‘kul in kâne...’” adlı makalesinde sûrenin 81. âyeti üzerinde durmuş (*Mecelle-tü's-Serî'a ve'd-dirâsâtü'l-İslâmîyye*, VI/14, s. 17-53, Küveyt 1989), Muzaffer Özel de “Zuhurf Sûresi 81. Âyetin Anlamı Üzerine” ismiyle bir makale yayımlamıştır (*DEĞİlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. XXI, İzmir 2005, s. 175-191). John Burton da söz konusu âyetin yorumu hakkında çeşitli müfessirlerin görüşlerini bir araya getirmiştir (“The Interpretations of Q 43, 81 and The Techniques of the Exegetes”, *Proceedings of the 14th Congress of the Union Europeenne des Arabisants et Islamisants: -Part One- Budapest, 29th August-3rd September 1988*, ed. A. Fodor, Budapest 1995, s. 3-12).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 107; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân* (nşr. Murtaza Bedir), İstanbul 2008, XIII, 219, 252, 261-264; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Kahire 1424/2003, s. 235, 293; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 684/346; V, 461; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi'*, Beyrut 1408/1988, XVI, 41, 69; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, IV, 116; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 721; Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. XV; Ca'fer Şerefeddin, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye haşâ'îşü's-süver*, Beyrut 1420/1999, VIII, 79-102; M. Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Beyrut 1420/2000, XXV, 209-210, 274-275; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, *el-Ehâdiş ve'l-âşârü'l-vâride fi feżâ'ili süverî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 224-227, 301; Seyyid Muhammed Hüseyinî – Mahbûbe Müezzîn, “Sûre-i Zuhurf”, *DMT*, IX, 375-376.

BEKİR TOPALOĞLU

ZUHÛR (الزُّهْر)

Hakk'ın isim ve fiillerinin âlemde tecelli etmesi anlamında tasavvuf terimi

(bk. TECELLÎ; VAHDET-i VÜCÛD).

ZUHÛR (الزُّهْر)

Bir cisimde bilkuve var olan (kümûn) bir şeyin açığa çıkıp bilfil var olması anlamında felsefe ve kelâm terimi (bk. KÜMÛN).

ZUHÛRÎ-i TÜRŞİZÎ (ظهوری ترشیزی)

Nûruddîn Muhammed Tâhir-i Türşîzî (ö. 1025/1616)

İranlı şair ve edip.

944 (1537) yılında Horasan'ın Türşîz şehrine bağlı Cemend köyünde doğdu. Mahlası “Zuhûrî”dir. Hayatına dair yeterli bilgi bulunmamakla birlikte Horasan'da iyi bir eğitim aldığı ve edebiyatla yakından ilgilendiği bilinmektedir. Şiire olan yeteneğini ilerletmek ve bu alanda bilgilerini arttırmak için seyahate çıktı. İlk önce Yezd Valisi Gıyâseddin Muhammed Mîr-i Mîrân'ın sarayına intisap etti, orada Vahşî-i Bâfkî ile tanıştı. Daha sonra yedi yıl kaldığı Şîraz'da tarihçi, şair, hattat ve müzehhip Molla Dervîş Hüseyinî-i Şîrâzî'den hat dersleri aldı. Buradan İsfahan'a geçip kısa bir süre Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'ın sarayında bulundu. Dönüşte Hindistan'a gitti. Bazı kaynaklarda Hindistan'dan önce hac için Mekke'ye gittiği kaydedilir. Hindistan'a varınca (1572 veya 1580) Ahmednagar'a uğradı ve Nizâmşâhîler'den Sultan II. Burhân Nizâmşâh'ın (1591-1595) hizmetine girdi. Saray şairlerinden Melik-i Kummî ile dostluk kurdu. Onun yanında şiirini ilerleterek *Sâkinâme* adlı mesnevisini yazdı ve “Melikü's-suarâ” unvanını aldı. Birkaç kasidesini gönderdiği Taki-i Kâşî bunları çok beğenip *Hulâsatü'l-eş'âr* adlı eserinde nakletti. Ekber Şah sarayının şairlerinden Feyzî-i Hindî ile mektuplaştı, ardından onunla görüşüp sohbetlerine katıldı. Bir müddet sonra hac için tekrar Mekke'ye gitti; orada iken II. Burhân Nizâmşâh'ın vefatını haber alınca Bîcâpûr'a geçerek Âdilşâhîler'in sarayında II. İbrâhim Âdilşâh'ın hizmetine girdi. Kendisi gibi hac dönüşü Bîcâpûr'a gelip saraya intisap eden Melik-i Kummî ile dostluğunu sürdürdü ve kızıyla evlendi. Ortak eserler de yazan bu iki şair II. İbrâhim Âdilşâh adına *Gülzâr-ı İbrâhim* adlı bir mesnevi kaleme aldı. II. İbrâhim Âdilşâh'ın sarayında iken yazdığı mensur eserlerle de tanınan Zuhûrî, 1025 (1616) yılında Dekken'den çıkan bir isyan sonucu kayınpederi Melik-i Kummî'yi kaybetti, iki ay kadar sonra da kendisi vefat

etti. Dihhudâ vefat tarihini 1026 olarak gösterirse de (*Lugatnâme*, IX, 13793) Bedüzzaman Fîrûzanfer, 1024, 1025 ve 1026 (1617) yıllarını verir (*Sûhan ü Sühanverân*, s. 596).

Zuhûrî Sebki-i Hindî tarzında şiirler söylemiş, bu konuda başarılı sayılmakla birlikte kaynaklara göre döneminin önemli şairlerinden Örfî-i Şîrâzî'nin seviyesine ulaşamamış, daha çok gazel ve mesnevi türünde başarı göstermiştir. Zuhûrî, Fars edebiyatında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sâib-i Tebrîzî, Emîr Hüseyin-i Dihlevî, Molla Câmi ve Ehli-i Şîrâzî'nin ardından 1224 gazelle en çok gazel söyleyen şairler arasında altıncı sırada yer alır (*Sîrûs Şemîsâ*, s. 227). Uzun kasidelerinin çoğunda on iki imamı ve II. İbrâhim Âdilşâh'ı övmüştür. Rubâîleri ve bazı gazellerinde âşıkane ve ârifane mazmunların bulunmasından dolayı Abdülhüseyin Zerrînkûb'a göre Zuhûrî mutasavvıf şairler arasında sayılabilir (*Seyrî der Şîr-i Fârsî*, s. 112).

Eserleri. A) *Manzum*. 1. *Dîvân*. Çok sayıdaki yazma nüshası birbirinden farklı olan divan (Münzevî, III, 2419-2421) türlü şekillerde tertip edilmiş, bazılarında mesneviler hariç gazel, kaside, kıta, terkibi-bend ve rubâîleri bir araya getirilip 10.400 beyit olarak neşredilmiş (Kanpûr 1296, 1315, 1317; nşr. Asgar Bâbâ Sâlâr, Tahran 1390 hş.), mesnevileri dahil edilip *Külliyât* adıyla da basılmış (Kanpûr 1315), rubâîleri ayrıca Ekber Bihdârvend tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1389 hş.). 2. *Sâkinâme*. Şairin II. Burhân Nizâmşâh adına kaleme aldığı en tanınmış mesnevisidir. “Feûlün feûlün feûl” veznindeki mesnevinin beyit sayısı nüshalara göre 4000 ile 4500 arasında değişir (*a.g.e.*, IV, 2875). Zuhûrî bu mesnevisinde kayınpederi Melik-i Kummî ile Safevî Sultanı Şah I. Abbas'ın da adlarını anıp kendilerine övgüde bulunmuştur. Hindistan'da çeşitli basıkları yapılan eser (Leknev 1263; Kanpûr 1293, 1298) İran'dan daha çok tanınmış ve ilgi görmüştür. 3. *Gülzâr-ı İbrâhim*. 9000 beyitlik bir mesnevi olup ilk yarısı Melik-i Kummî, ikinci yarısı Zuhûrî tarafından II. İbrâhim Âdilşâh adına kaleme alınmıştır (Madras 1309). Eserin mensur mukaddimesini Zuhûrî yazmış, mesnevi üslûp ve içerik bakımından oldukça ilgi görmüştür. 4. *Hân-ı Halîl*. Yine Zuhûrî ile Melik-i Kummî'nin ortak bir mesnevisi olup bu da II. İbrâhim Âdilşâh adına telif edilmiştir. Eser ayrıca Âdilşâh'ın sarayında bulunan sanatçılardan söz ettiği için aynı zamanda bir tezkire niteliği taşımaktadır (Madras 1268). 5. *Nevres*. II. İbrâhim Âdil-